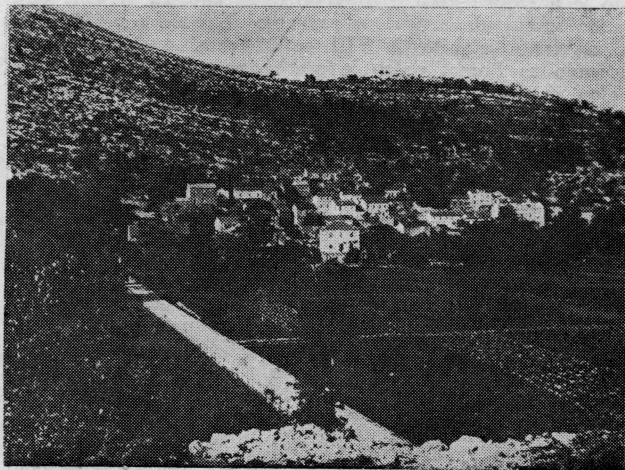

Oskorušno u Narodnooslobodilačkoj borbi

Mato Mojaš

Na poluotoku Pelješcu poslije oktobarske revolucije širile su se napredne ideje. bilo je više članova KP Jugoslavije, koji su organizirano radili u čitaonicama i društvima, prosvjetno i politički djelovali i budili zdravu svijest kod mlađih i starijih generacija, unoseći u one tmurne i teške ekonomske prilike svježinu, polet i sagledavanje bolje budućnosti u novim društvenim prilikama. Te uslove treba izvojevat, treba sjedinit snage, slit ih u veliku jugoslavensku rijeku koja će moći da prkosi i izvožiti nacionalnu i socijalnu slobodu, ravnopravnost; uništiti nečovječnost, izrabljivanje i ugnjetavanje, ove ideje lebdjele su pred očima komunista Pelješca, bodrile ih i rasplamsavale njihovu borbenost i aktivnost na ostvarivanju zacrtanih smjernica programa Komunističke partije.

U malom selu Orkurušno, koje je brojilo 70 domaćinstava, bilo je također naprednih ljudi i komunista koji su ilegalno radili. Mnogo su značili za svoje selo,* a njihov rad, zajedno s drugima u Kuni i Donjoj Bandi, imao je odjeka i na širem području. Prije rata djelovao je nogometni sportski klub »Radnički«, koji je imao upravu od članova KPJ i SKOJ-a, i svi igrači bili su članovi ili simpatizeri KPJ i SKOJ-a. Nastupao je u crvenim dresovima. Klub je u svibnju ili lipnju 1942. zabranjen i rasformiran od strane ustašskog tabornika. To je prvi klub — društvo na Pelješcu kome je zabranjeno djelovanje i koje je raspušteno odmah u početku okupacije. Prvi članovi KPJ u selu bili su Bibica A. Nikola, Orhanović Nikola i Bibica Zarko. Posljednja dvojica stojeći dosljedni idejama dali su svoje živote u NOB-i kao najdragocjeniji prilog za oslobođenje domovine.

Selo Oskorušno

U početku rata mnogi omladinci odupiru se ustaškim vlastima i bježe u šumu. U selu sve više djeluje narodnooslobodilački pokret, nastaje živost i raspoloženje za borbu protiv okupatora i izdajnika. Daje se pomoć ilegalcima i borcima koji svrstani u partizanske grupe i partizanski odred vode borbu protiv neprijatelja na Pelješcu. Raznovrsna pomoć, propaganda i oblici borbe, koji su dolazili do izražaja, bili su prilagođeni uslovima zemljišta, položaja, saobraćajnih veza, neprijateljskih snaga, brojnosti boraca i seoskog stanovništva. Stvorena je mreža ilegalnih veza i obavještajnica. Narodnooslobodilački pokret sve se više širi i jača. Od rujna 1942. čitav Pelješac postaje slobodan teritorij, osim Trpnja, Janjine i Stona. Održavaju se zborovi birača u selima i osnivaju Mjesni NOO. U listopadu 1942. na zboru birača u Oskorušnu također se bira Mjesni NOO i ozakonjuje organ vlasti koji je pred tri mjeseca, u srpnju, ilegalno osnovan. Na ovom zboru prisustvovao je Ivo Mordin Crni i Jurović Ante. Ivo Mordin je govorio o političkoj situaciji, a posebno je istakao izdajničku ulogu četnika Draže Mihajlovića. Zbor se održao u bivšem Omladinskom klubu. Za predsjednika Mjesnog NOO izabran je Bibica Ivan, a za članove Šuica Nikola, Marinović Stjepo, Bibica Mladen i Vodopivec Luka. Nastaju novi organi narodne vlasti širom Pelješca koji provode organizaciju u pozadini, mobilišu snage i upućuju pomoć borcima. Mjesni NOO u Oskorušnu razoružava talijanske vojnike i upućuje ih vezom na Vis. Prikuplja hranu i robu za borce i otprema u šumu. Komanda je blizu Zakamenja.

Ubrzo 9. studenoga 1942. okupljaju se delegati sa čitavog Pelješca u Županje selo i osniva se Kotarski NOO Pelješac. Pelješki odred učestvuje u mnogim akcijama. Omladinci iz sela sve više odlaze u partizane. Koncem kolovoza 1942. talijanska kaznena ekspedicija, u jačini od nekoliko tisuća vojnika, krene iz pravca Stona, Janjine, Orebića i pljačkajući i zlostavljajući stanovništvo prodire u Kunu gdje zapali kuću Nika Bilušice, koga su smatrali vodom zapaljena u općini. Talijani dopiru u Donju Vrućicu gdje zapale 18 kuća.

Dana 23. listopada 1942. talijanska kaznena ekspedicija polazi iz Trpnja put Kune preko Oskorušna. Polješki odred kojeg je vodio Baldo Mekišić dočeka Talijane na Smrčevici blizu groblja Sv. Trojstva. Vodila se borba u kojoj je poginulo 5 talijanskih vojnika i jedan žandar, ranjeno je desetak talijanskih vojnika i ubijeno 15 mazaka. Odred od 20 boraca sukobio se sa 450 talijanskih vojnika. Bojeći se partizana Talijani se povuku na brdo između Oskorušna i Kune. Tu su stali blokirani tri dana. Budući im je u borbi bila oštećena radio stanica, sporazumjevali su se signalnim pištoljima s talijanskim garnizonom u Pločama. Dođe im pomoć od 600 vojnika s dva ratna broda i uspiju se izvući s morske strane, s koje jedino nijesu bili opkoljeni od partizana. Dva,

tri dana nakon borbe na Smrčevici bude bombardirana Kuna. Talijani ponovno dođu i zapale polovinu kuća u Kuni.

Koncem prosinca 1942. talijanske snage od 1000 vojnika dođu iz Janjine u Kunu i Oskorušno. Vojnici prodru u školu, unište školski arhiv, knjige i nastavna sredstva. U selu oduzimlju stoku, ulaze u stanove i vrše popis stanovnika. Budući se tada nalaze u partizanskom odredu Orhanović Nikole Anto, Orhanović Balda Anto i Ostojić Ivo, njihove kuće Talijani pale, a neke članove obitelji odvođe u logor koji se nalazi u Janjini.

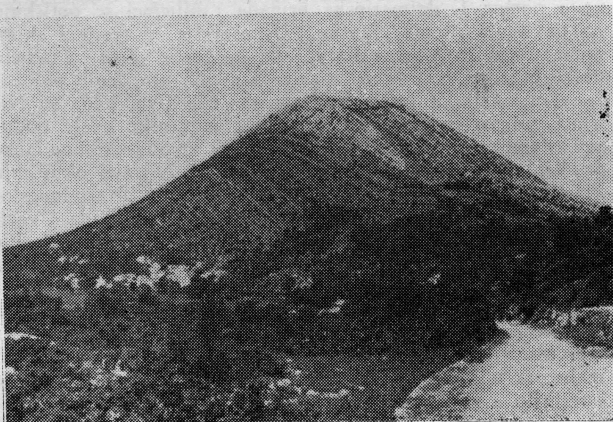
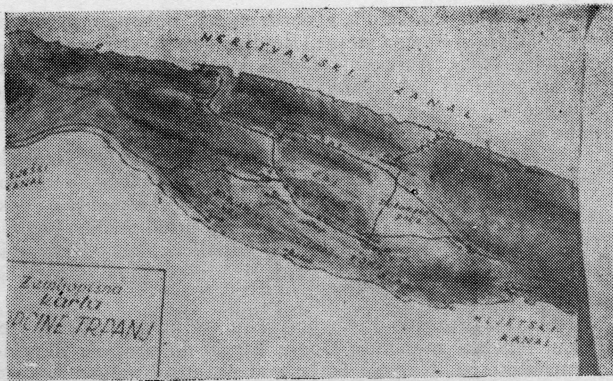
I poslije ovog pohoda Talijani su se zalijetali na slobodni teritorij Pelješca. Tada bi zavladao strah, svak je strahovao od colonela Rochi, koji je došao koncem 1942., zbog neuspjeha Talijana, i odabrao za sjedište Janjinu. On je trebao zauzeti Pelješac i putem drastičnih mjera uspostaviti okupatorsku vlast na Pelješcu. Zato je odmah po dolasku počeo akcije s kaznenim ekspedicijama, koje su palile kuće, odvodile ljude u logore, strijeljale taoce i mirno stanovništvo, provodile represalije, pljačkale kuće i na razne načine vršile teror.

Pelješki partizani 30. srpnja 1943. napadnu talijansku zasjedu u blizini Županje sela. Poslije dvosatne borbe Talijani se sa četiri ranjenika povukoše u Zagradu, a zapovjednik pogine. Avioni su odmah bombardovali područje Župe. U selo Oskorušno i u blizinu sela palo je oko 50 bombi. Žrtava nije bilo, a ni veće materijalne štete. Jedna zapaljiva bomba pala je bazu škole i zapalila konobu Iva Šundrice. Drugi dan dođe talijanska kaznena ekspedicija koja zapali Županje selo. U kućama izgori 10 osoba, a jedna žena je strijeljana na putu prema Trpnju.

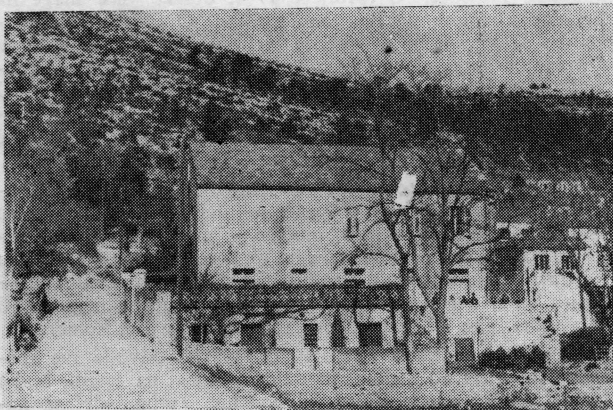
Kapitulacijom Italije 8. rujna 1943. nastaje narodno veselje. Iz svih sela narod s pjesmom odlazi u Kunu, da tamo manifestira svoju radost i raspoloženje. Oslobađa se Trpanj, Janjina i Ston, jedina mjesta koja je držao okupator. Kotarski NOO prelazi u Janjinu. Predsjednik Kotarskog NOO je Poljanić Tutić Anto. Narodna vlast provodi mobilizaciju do 35 godina. U Oskorušnu proširuje se Mjesni NOO s predsjednikom Vodopivec Lukom, a dotadašnji predsjednik Bibica Ivo nalazio se u Kotarskom NOO u Janjini. Otvara se škola, omladinski dom i čitaonica.

U Janjini 13. rujna 1943. formira se 13. južnodalmatinska brigada jačine pri formiranju četiri bataljona, oko 1350 boraca. Jedinice brigade skoncentrirane su uglavnom uz obalu prema Neretvi i to u Crkvicama, Draču i Trpnju, jer se nadiranje Nijemaca očekivalo iz luke Ploče.

Nijemci prave invaziju 23. listopada 1943. na Pelješac u jačini od nekoliko tisuća vojnika (SS trupe divizije »Princ Eugen«). Veće borbe vode se s Nijemcima oko Crkvice, Osobljave i Kune. Istog dana bijahu Crkvice bombardirane od savezničkih aviona i potopljen je brod »Bakar« s njemačkim vojnicima. Nijemci s jačim snagama nadiru. U Oskorušno upadnu 23. listopada poslije podne. Zatečene ljude, žene i djecu sakupljaju nasred sela a zatim sve uvode u školu. U školi odvajaju djevojke i nekoliko muškaraca, ukupno 24, te ih odvođe u Kunu. Do Kune ih tri puta postroje za strijeljanje. Prenočili su u Kuni. Ujutro ih vode u Crkvice, a u toku noći prebace u Ploče a zatim u Metković, u logor. Među njima je bila i mjesna učiteljica Orebičić Marija. U školi su ostale žene, djeca i stariji ljudi. Dio njemačke vojske, koja je ostala u Oskorušnu, stade bacati ručne bombe kroz prozore i vrata u učionicu i unutrašnje prostorije. Prva bomba pala je do istočnog prozora u učionicu. Prestrašeni ljudi, žene i djeca razbjegli su se po svim sobama u prizemlju i na katu. U prizemnom hodniku padnu žrtve Marinović Frane sa sinom Nikom, Smolić Marija sa kćerkom Marom. U sobi do hodnika pogine Šuica Baldo i Soko Niko. U predsoblju na katu pade kućevlasnik Orebičić Ivo. Više ih bude ranjeno. U selu je ranjena Delaš Mare rođena Katić koja dotrči do škole, misleći u njoj naći muža, dođe u učionicu i tu umre. U školi je bilo osam mrtvih, a u selu pred vlastitom kućom nađen je zaklan Bariša Matković, kome su Nijemci odрубili glavu. U trenucima kada su Nijemci bacali bombe u školu nekoliko partizana s Ivom Mordinom zapucaše s uzvišenja Grude. Prestraše se Nijemci i stanu bježati u pravcu Kune, jer ih je u selu ostalo svega oko trideset. Na ovaj način nijesu pobili preostale u školi. Prepad partizana spasio im je živote. U očajnom strahu ostaju u školi pored svojih mrtvih do sumraka i tada svi bježe u Grude, zatim preko Gornje Vručice u Orebić, pa u Korčulu i Vis. Svi su

Oskorušno na Pelješcu

Kuća Orebičić Iva u kojoj se nalazila škola. I danas služi istoj svrsi

Prosvjetni dom u Oskorušnu podignut nakon oslobođenja

napustili selo. Posljednji, s partizanima, pokopali su mrtve pokraj škole s istočne strane. Ilegalni odbor, koji se sastojao od Šuice Nika, Antunović Doma i Marinović Stjepa sakupili su stado od 120 ovaca, iz svih torova, i odagnali preko Vlastice u Orebić i prebacili u Korčulu. Selo je ostalo potpuno prazno.

U toku upada Nijemaca u selo zapaljene su i izgorjele kuće: Orhanović Anta pok. Balda, Šundrice Miha, Orhanović Anta pok. Nikole, Šundrice Ilije, Čaberice Iva pok. Anta, Martinović Mata, Delaš Ivana, Sršen Mija, Jugović Mata i Ostojić Aca. Pored ovih zapaljene kuće Kobojević Mata, Bilić Balda, Daničić Neda i Jovica Silva, uspjelo je pogasiti.

Od 23. listopada 1943. počele su sve žesće borbe na Pelješcu. Nijemci zauzimalju Donju Bandu do predjela Plitvine prema Postupu. Najveće borbe vođene su na brdima Brajila, Bijela Ploča, Sveti Juraj. Južnodalmatinskoj 13. brigadi stiže u pomoć 1. dalmatinska brigada i Nijemci se potiskuju na uzvišenja prema Janjini. Uspostavlja se front i skoro mjesec dana stoji se na liniji Rota — Čučin. Kad se vidjelo da se Nijemci neće lako izbaciti iz svojih utvrđenih položaja, a nastupala je šesta neprijateljska ofenziva, kada su Nijemci gotovo istovremeno duž cijele jadranske obale poduzeli ofenzivu protiv naših snaga, borci narodnooslobodilačke vojske povlače se s Pelješca na Korčulu. Nijemci okupiraju Pelješac, a 24. prosinca okupiraju i Korčulu. Narodnooslobodilačka vojska povlači se iz Korčule na Vis. Tada i veći na Pelješćana prelazi iz Korčule na Vis, zatim preko Italije u Afriku, te se smješta s izbjeglicama ostalih područja Dalmacije u azijskoj pustinji Ell-Shat, na istočnoj strani Sueskog kanala. E Ull-Shatu bilo je iz Oskorušna 19 žena, 15 muškaraca i 20 djece. Jedan manji dio, nakon okupacije Korčule, vraća se kućama. Vratili su se i oni koji su pušteni iz logora u Metkoviću. Neki su otišli u NOV, a ono što se vratilo u selo našlo je kuće opljačkane, vino u podrumima izliveno itd. Učiteljica Orebičić Marija iscrpljena od straha i slabe ishrane, oboljela je.

Na Pelješcu je ostao manji odred boraca, koji su stalno napadali Nijemce. U proljeće 1944. dolaze veće snage na Pelješac i vrši se pritisak na Nijemce. U Oskorušnu uspostavlja se Mjesni NOO, ali u velikoj tajnosti. Članovi su Orhanović Luka, Vodopivec Luka i Vodopivec Ivo. Sprovodi se mobilizacija i mobilisani upućuju vezom na Vis. U selu je mali broj stanovnika, jer je jedan dio u NOV, a drugi u Ell-Shatu. Nijemci su odveli u Njemačku Antunović Doma, Maštrapa Frana, Maštrapa Balda i Bibicu Gojka.

Nijemci su često dolazili u sela iz svojih uporišta Trpnja, Janjine i Orebića. Pravili su racije, oduzimali što su našli i što im se prohtjelo, osobito iz napuštenih kuća. Pelješki borci često se prebacuju iz Visa na Pelješac i napadaju Nijemce. Najveći napad bio je u Gaju, predjelu Dračevac — Besinj Stan, u svibnju 1944., gdje su svi Nijemci izginuli ili zarobljeni, oko 70, a također zaplijenjena je sva komora.

Nijemci evakušu sva sela, tj. na rad odvođe sve sposobne ljude do 60 godina. Međutim položaj na ratištu budio je kod ljudi nadu u skoro oslobođenje. Treba izdržati, narod je ostao bez hrane, nema živežnih namirnica. Žene primorane glađu odlazile su daleko pješke do Stona i vršile zamjenu. Često su na njih Nijemci pucali, osobito u predjelu

Putnikovića. Muškaraca uopće nije bilo, a ako je koji stariji ostao u selu, nije se smio pojavljivati.

Dana 17. rujna 1944. iskrcava se 1. dalmatinska i 11. dalmatinska brigada 26. južnodalmatinske divizije u uvalama Pratinca, Borje i odatle preko Donje Bande napadaju Nijemce na putu Gornja Vručica i Donja Banda i sprječavaju im povlačenje kopnom kroz Pelješac. U bezglavom bijegu potisnuti Nijemci s Korčule bježe preko Orebića za Trpanj. Iz Trpnja odlaze morskim putem prema Pločama, ali ih tuče saveznička artilerija iz Dube (Trpanj). U povlačenju mnogo ih gine, osobito na moru i konačno 17. i 18. rujna 1944. oslobođen je Pelješac do Janjine. Najžešće borbe vođene su oko Janjine i Stona. Žene i omladina prenosili su hranu i municiju sve do utvrđenih njemačkih položaja na Čučinu, gdje su se vodile borbe.

Oslobođenje Pelješca narod je dočekao s neopisivim zadovoljstvom i manifestacijama. U Kuni uspostavljen je Općinski NOO. U Oskorušnu Mjesni NOO radi agilno na obnovi. Organizira obradu zapuštenih površina i onih koji se nalaze van sela u NOV i u Ell-Shatu. Raspodjeljuje hranu i robu. Janjina je središte Kotarskog NOO Pelješac-Mljet. Odlukom Kotarskog NOO u Oskorušno postavlja se učiteljica Orebičić Marija, koja je povratkom iz logora od proljeća 1944. podučavala djecu u selu (koja su ostala) i ilegalno radila za NOP. Svega je 14 školske djece. Na 30. travnja 1945. povraćaju se žene, djeca i stariji ljudi iz Ell-Shata. Broj školske djece povećava se na 21. U selu se budi život, ali ljudi se sjećaju teških dana. To posjećanje ih potresa, ali daje nove snage na obnovi postradalog sela. Sagledavaju napredak, bolje i sretne dane u novoj oslobođenoj Jugoslaviji. Sretni su jer su se ostvarile njihove želje i težnje i da je njihovo selo, zajedno s ostalim područjima naše zemlje, dalo svoj udio za oslobođenje i pobjedu revolucije.

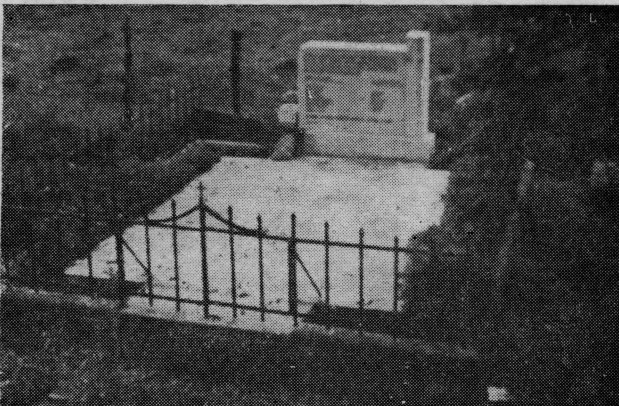
Selo je dalo za vrijeme NOB-e 48 boraca, od kojih je devet poginulo i to Bibica Žarko u Bosni, Cibilić Ivo pok. Pava u Bosni, Mastilica Ivo pok. Iva kod Knina, Ostojić Ivo u Bosni, Jurić Andrija na Korčuli, Mratinović Mato na Pelješcu, Ostojić Anto pok. Petra na Hvaru, Orhanović Anto pok. Nikole u Bosni i Orhanović Miloš u Drvađu prilikom desanta. Kao žrtve fašizma palo je devet žena, djece i muškaraca.

Nakon oslobođenja selo je obnovljeno, podignut je prosvjetni dom, otvoren kinematograf, sagrađeni su putevi i stvaraju se uslovi ekonomskog, kulturnog i zabavnog života.

Jutro na obali

Puče klobuk noći.
Zatim zažmirka dan
I zagrlji hridi.
More izlinjana lica
Pokaza osmjeh
Bjelinom bijelim
Zubima žala.
Zamirisna smola.
I zapjeva ptica.
U naručju žene
Zaplače dijete.
Niz vrtove i ograde,
Naranče i smokve —
Prosu se jutro.
Jutro — u mirisu smole,
Žuke i soli.
Niz modre livade
Zabijele jedra.
Hrčak i golubovi
Otvore koncert dana —
Na kamenjaru,
U uvalama,
Satkanim od pjesme
Modrine i sunca.

Didović Zlatan

Spomenik na grobu mještana poginulih u školi